

Els Referents d'Eivissa i Formentera

Jaume Oliver Fiol
Mestre de Primària

36 Fa ja dotze anys, el número 57 de la revista Pissarra reproduïa un escrit meu titulat "*Tot seguint l'Arxiduc*", del qual n'he recuperat un petit paràgraf:

"Un grup de mestres del CEP d'Eivissa, orientats i guiats pel Sr. Joan Marí Cardona, estudiós de la història i la cultura de les Pitiüses i preocupat per trobar els llocs i els camins per on passà l'Arxiduc en les seves excursions per Eivissa i Formentera, intentant fotografiar el lloc exacte en què l'Arxiduc dibuixà per tal de poder comparar i veure què queda i què ha canviat d'aquelles antigues Pitiüses".

La notícia de la mort de Don Joan (així l'anomenàvem i així el tractàvem) m'ha retornat a aquells dies, ja llunyans, quan, com tants docents mallorquins, em vaig veure obligat a "agafar ets atepins" i anar-me'n a viure i a treballar a Eivissa, deixant família, amics, llocs i referents coneguts, i canviarlos per altres persones, altres llocs i altres referents, més diferents i desconeguts que el que es pugui pensar donada la proximitat cultural i geogràfica de les dues Illes.

Aleshores, a les escoles públiques eivissenques hi havia un nombrós col·lectiu de professors no eivissencs que, quan arribava el concurs de trasllats, desplegava mapes de diferents comunitats de l'Estat espanyol on es traçaven cercles concèntrics a partir dels quals extreïen la llista de localitats on convenia concursar. Unes escoles amb ensenyament quasi tot en castellà, que utilitzaven uns llibres de text sense res a veure amb la realitat més propera de l'illa i en què sentir alguna conversa en eivissenc al pati era un fet molt aïllat i més aviat improbable. L'aprenentatge de la llengua catalana es limitava a dues sessions setmanals per curs (un sol mestre no tenia temps per a més) i,

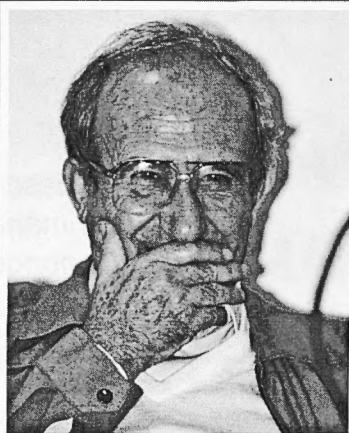
per a la comunitat educativa (administració, mestres, pares i alumnes), tenia una consideració equiparable a la religió i bastant menor que l'anglès o l'educació física, per citar les matèries que impartíem especialistes.

Aquelles classes de català, que aleshores impartia al C.P. Cervantes de Sant Antoni de Portmany, es podrien definir com a desarelades; em faltaven els referents imprescindibles per arrelar-les a l'entorn, un dels principis essencials en tota activitat didàctica. Em mancaven referents eivissencs del registre lingüístic, de la geografia, de la cultura, de la història (els meus referents eren mallorquins). Noms com *Villangómez*, *Macabich*, *Fruitera* o *Buscastell* i paraules com *feixa* o *majora* m'eren absolutament desconeguts.

Don Joan va ser per a mi, i per a molts altres mestres mallorquins que hi compartírem no tan sols excursions, sinó també xerrades, sopars i altres activitats, el principal introductor en els referents pitiüsos que ens mancaven.

Guardam, com un tresor, una fotografia feta un dissabte assolellat i calorós del mes de maig a l'hora forta del migdia, on es veu, a l'escassa ombra d'una paret de feixa, fatigats i assedegats després de caminar durant tot el matí, una tiringa de mestres en plena joventut, mentre don Joan, excursionista i caminador infatigable, reclama el nostre esperit d'exploradors per baixar a veure una font, la nom de la qual dissortadament he oblidat, xalest i ben fresc.

Coneixia el nom de totes les cases i defensava, com a proper a l'ideal, l'aïllament de l'antic urbanisme eivissenc que ha fet que les cases, mancades de carrer i número, tinguin nom propi ("Can Xicu Ribes", "Can Frare de sa creu", ...). Evidentment parlam

“Parlava un registre popular i, a la vegada, cultíssim, net de barbarismes i ple de paraules exclusives, pròpies del parlar eivissenc que no havíem escoltat mai; jugaroi, boix, güela, colp, dacsà, llimó, dejorn, perri ...”

Don Joan, 1991.

Foto: Vicent Ribas “Trull”

37

de les cases “preturístiques”, aquelles que foren construïdes abans del boom migratori produït a partir dels anys seixanta. Don Joan comentà alguna vegada que es devien haver construït més edificis els darrers quaranta anys que en tota la història des de la Necròpolis del Puig dels Molins (això a finals dels anys vuitanta, ara probablement siguin el doble).

Coneixia els noms de les antigues comarques, les vicaries, les vendes i els quartons en què es dividia la ruralia d'Eivissa i Formentera (Portmany, Corona, Aubarca, Sa Cala, Xarc, ...).

Coneixia el nom dels torrents, de les talaies, dels pujols, de les cales, de les puntes i de les endinsades.

Coneixia la història de cada església, en un principi rurals i aïllades, on es reunien els pagesos i pageses el diumenge per oïr missa i ballar el ball ancestral. Se sorprenia davant la transformació de l'entorn de la majoria d'aquestes esglésies, que adquiria fisonomia de ciutat i es convertia en els nuclis urbans dels nous municipis de l'Illa. Parlava un registre popular i, a la vegada, cultíssim, net de barbarismes i ple de paraules exclusives, pròpies del parlar eivissenc que no havíem escoltat mai (*jugaroi, boix, güela, colp, dacsà, llimó, dejorn, perri ...*). Coneixia la terra, la història, la llengua, la cultura i la gent. Ho coneixia, ho estimava, i n'era un gran estudiós. Les seves converses, les seves explicacions, traspuaven el seu gran bagatge cultural i humanístic que s'amagava darrera la seva naturalitat i senzillesa; senzillesa que juntament amb el seu sentit de l'humor i les seves ganes de viure i de compartir experiències el féu més gran com a persona.

Escoltant les seves explicacions, històries,

fets i creences, adquirírem els referents necessaris per arrelar les nostres classes a l'entorn i arrelar-nos nosaltres mateixos.

Això va permetre que les explicacions, rondalles, històries, textos i activitats amb el nostre alumnat, fossin d'origen eivissenc i formenterenc; que incorporàssim a la parla els modismes pitiüsos, i que donàssim més importància al fet que els nostres alumnes adquirissin actituds favorables a la llengua i a la cultura pitiüsa.

Però això no fou el més important que aprenguérem de Don Joan, amb ell aprenguérem a estimar Eivissa i Formentera, a patir i lluitar per elles. Patir quan es dessecaven estanys per construir hotels, quan es modificà la Llei d'Espais Naturals per permetre nous xalets a les Salines o quan, en el pitjor estil del “Far West”, la matinada d'un diumenge, amb alevosia i nocturnitat, les pales mecàniques entraren a un solar on s'havia trobat una necròpolis púnica i arrambaren amb tot per poder continuar la construcció de pisos després del pagament d'una insignificant multa. Participàrem en manifestacions, en activitats culturals, ecològiques i polítiques i, fins i tot, sense que don Joan ho sabés, qualche matinada, algú de nosaltres, també amb nocturnitat i alevosia, pintava a alguna paret el lema “Salvem Ses Salines”.

Don Joan mai no ens deixà de sorprendre, els que l'heu conegut no us vendrà de nou que, dotze anys després de deixar Eivissa, el tenguem ben present al nostre record. Valgui aquest petit testimoniatge per agrair-li tot allò que, amb ell, vàrem aprendre. Gràcies, Don Joan.